

ÁRKOSSY ISTVÁN
Könyvbe zárt sírkert

Novembert írunk. Csendeset.

Az ősztű hűvöskék lehelete meglebbenti az *Örök Házsongárd* című díszkiadvány kitarulkozó lapjait, elringatja a papírra feszülő ódon tumbák képét, valamint a fotográfia hatalmával mozdulatlanságra kényszerített, mohába dermedt Időt. Erdély legnagyobb sírkertjének, nyugalmas panteonjának suhanó évszázadai egyféle „révbe” jutottak itt, hiszen egy nyomtatványon valóban megállni látszik az illékony pillanat, ezért nem süpped tovább a kő, nem araszol a rozsdá, nem pusztít, nem emészt feltartóztatlanul az emberi érzéketlenség és a gonosz szándék. Íme, a könyv, amelyben csak béke honol. És e béke megörökített pillanatai közepette megmutatkozik a rendeltetés tünékeny arca is, amely tán épp az efféle helyeken vehető ki legtisztábban: a porladó kövek domborzatának megpattanó erezetén, vagy a borostyán indák ölelésében félrebillent, korhadó fakereszt. Ez az örök Házsongárd – a távolba vesző Kolozsvár kihűlt szíve.

Sugallatos helynek tekinthető az ilyen. Úgy hiszem, egy művészlélek számára fokozottan is az. Ennek bizonyágaként perog le szemem előtt a témához kapcsolható nevezetes műalkotások egész sora, így Arnold Böcklin fűtött szimbolizmussal telített komor vászna, *A holtak szigete*, Szőnyi Istvántól a *Zebegényi temetés*, vagy Bosch, Bruegel, Dürer, éppenséggel Mathias Grünewald és Martin Schongauer apokaliptikus látomásainak katartikus hatású forgataga, ahogyan az élet–halál pillanatait fogalmazzák meg színeik, vonalaik szuggesztív erejével, fejet hajtva a végzet megmáshíthatatlan hatalma előtt.

Viszont a Házsongárdhoz kapcsolhatón hasonló ihletésű művek látványát nemigen tudnám felidézni. Bár ez nem jelenti föltétlenül azt, hogy valahol mégis ne léteznének ilyenek. Ámde, épp eme bizonytalanság függvényében válik különösen jelentőségteljessé és már-már nélkülözhetetlenné egy megszállott fotográfus esztendőkön átívelő, akkurátus munkálkodása, hogy végül a vegyszerek erejével, netán digitális instrumentumokkal halhatatlanná tegye azt az

emberi jelzésvilágot, amelyről meggyőződhattünk, hogy maga sem lehet halhatatlan. Itt, háromszázötven méterrel a tengerszint fölött, a földtől a lomb csúcsáig minden a zivataros történelem töményen fűszerezett levegőjével van mélyen átitatva, amihez olykor – magam is annyi éven át tapasztalhattam – az elmúlás fanyar, ösvégi aromája társul a hamvadó levelek szertefoszló füstjével és a pislákoló léleklámpások parányi gyertyafényeivel.

A fenti, személyes érzésekkel és a tárgyias világ egymásba fonódó különös elegyével forgatom Gaal György professzor és Gránitz Miklós neves fotográfus mindmáig példa nélkülinek tekinthető, tudós hozzáértéssel napvilágra hozott kettős kötetét, amelyben szöveg és kép rezgéshullámain az évszázadok árnyalatai gazdagságával bontakozik ki e messze földön legendássá vált kegyhely története. S miután a belbecs göröcső alá vétele másik recenzió tartalmát hivatott képviselni, hadd ejtsünk néhány szót a kötetpár arculata kapcsán külsínről is, mivelhogy bizton kijelenthetjük: nem mindennapi kiadvánnyal állunk szemben.

Egy könyv megjelenése már első pillantásra igen sokat sejtető lehet; ez alól az *Örök Házsongárd* című díszkiadvány sem kivétel. A kettős kötet mindkét címlapja már önmagában sugallatos jellegű: egy-egy remekbe szabott rokon-akkord a porladó kő, az enyészet tompa koloritjának színhangjaival elbeszélve, amit díszesen koszorúz a címbetűk órany nyomása; mindez harmonikusan olvad a borostyánzöldet felidéző tónusok lágy háttérébe. A kötet illusztrációs anyaga és a szövegrészek arányosan egyenlítik ki egymást, eszerint látványsorral gazdagon díszített képes albummal szembesülünk. És itt szólnunk kell arról, milyen kiválóan szolgálják a felvételek a művészfotó és a dokumentumfotó páros jellegét, hiszen kellő céltudatosság hiányában könnyen el lehet csúszni egyik vagy másik irányba, ami bizonyára a végső, nemes szándék kárára lett volna. A képek nagy erénye is ebben észlelhető, merthogy világosan egyesíti a kettősség jellemzőit, lemondva mindenfajta öncélúság nemkívánatos buktatójáról.

Egy sírkert képsorozaton történő megörökítése nem egyszerű feladat, hiszen a sokszínűség és a monotonia egymásnak ellentmondó kísértése azonos időben leselkedik a fotográfusra a zárszerkezet minden alkalommal történő elkattintásakor. Persze az avatott művészszem nem esik csapdába, merthogy tudja, minő értéket képviselnek a szerényen meg-

Gaal György – Gránitz Miklós: *Örök Házsongárd*, Kolozsvár és sírkertje a századok sodrában, I–II. (Pharma Press, Bp., 2010.)

húzódó részletek is a „történelmies” díszlettér faragványokkal meghintett tárházában.

A némaság birodalmát megörökítő képek közt elmerülve, szemünk előtt egyedinek és korszakosnak nevezhető formajegyek váltogatják egymást; így üzen múlt a mának gránitban, mészkőben, homokkőben és kovácsoltvasban elbeszélve. S ahogy pörögnek a lapok, átérezzük: igencsak dicséretes a két kötet művészi összképének látványa. Hiszen aki járt az említett kegyhelyen, az tanúsíthatja, mennyire hitelesen adja vissza fotóművésznünk az ősfák alatt meghúzódó világ sajátos hangulatú szellemiségét. És eme hatást még erősíti a téma szolgálatába állított felvételek színezettségének mértékletessége is. Merthogy, jó érzékkel, szerzőnk itt sem lő túl a célon, következetesen alkalmazza a környezetre oly jellemző bágyadt kolorit spektrumát, majd ezt is tovább finomítja a fekete-fehér expozíciók váratlanul fel-felbukkanó hatásaival. Így formálódik az összkép, tárulkozik fel századok meggyötört hagyatéka, a számtalan pusztuló közt is a még épen fellelhető. Külön említésre méltók a sírkert jellemző látványelemei közül a csapott tetejű „ereszes” kövek mohától fátyolozottan, vagy a méretes tumbák monolitjai, amelyeken a feliratok már-már felismerhetetlenségbe vesző betűi vívják talán utolsó csörtéjüket az enyészettel.

Noha a dombot betakaró sírkertet még a XVI. század vége táján alapították, kultuszának nagy korszaka voltaképpen a reformkor idejére tehető. E korból datálódhatnak többnyire az emlékoszlopok, kripták és mauzóleumok, amelyek közt helyet követel magának stílusában az empire, a neoromán, a klasszicizáló és természetesen az eklektika is. Jelentős szerephez jutott minden kiválasztott fotó, minden ötletes montázs, kompozíció, nemkülönben az oldalpárok visszafogott dialógusa, de a jól alkalmazott grafikai megoldások hangulatteremtő szerepe is tetten érhető. Ilyen eljárás az ábrák „áttűnetése”, amely visszatérő sikeres eszközévé válik a tervezésnek, hiszen szimbolikusan is sugallja a földi létből történő „átderengés” halkuló folyamatát. Mindez különféle tetszetős háttérvariációk kialakítására is fölöttébb alkalmas.

Azonban a két kötet, minden dicséret ellenére is felszínre hoz egypár olyan kérdést, amelyek nemcsak reájuk vonatkoznak, hanem tágabb értelemben is érintik a jelenkor formálódó könyvtípusának sajátos vonatkozásait. Elsőként említhetnénk a nagy múltú gyakorlatra, a klasszikus hagyományokra

épülő „higgadt kiegyensúlyozottság” kiváltását a „mindent megmutatni akarás” elsöprő jelenségével. Ez a módszer a képi túlhalmozottság érzetéhez vezet, miközben a szem befogadóképességét is rendre próbára teszi. Voltaképpen ebben áll a számítógépes szövegszerkesztés felvirágzásának legsajnálatosabb velejárója. Csaknem minden négyzetcentimétert kitölt a tartalom és forma, nincs lélegzetvételnyi szabad hely, nemigen kínálkozik lehetőség olvasás során a megpihenésre. Mintha egy olyan zeneművel vagy drámával szembesülnénk, amelyből hiányzana a szerkesztés egyik leghatásosabb kulcseleme: a szünet. De egyre gyakoribb szokás – miként az a szóban forgó kötetek esetében is fennáll – a margók jelentéktelenné szűkítése a túl széles hasábok által, ami a sorközök indokolatlan ritkításával párosulva a szövegtest lazaságát vonja maga után. Pedig a betűtér határozott, tömör foltjainak és az azt arányosan körbe ölelő fehér széleknek az oldal elsőrendű meghatározó formaelemévé kellene válniuk, pontosan amiatt, mert *könyvről* beszélünk. Ennek mellőzése reklámlapokra emlékeztető hatást képes kelteni, ami általában gyöngíti a kiadvány harmonikus egyensúlyát.

De tegyünk említést arról is, hogy az oldalak aljára mélyen lecsúszott képaláírások szövege gyakran olvashatatlan (I. köt. 196, II. köt. 139. old.), ez a mozgalmasság háttérre nyomtatott versek esetében is többször előfordul (I. köt. 176. old.), és a hajtásba komponált kép is csorbát szenved (II. köt. 211. old.). Azok után pedig, hogy a szerkesztők idegen nyelvű „ismertető szöveggel” is meglepték az olvasót, indokolt lett volna az ilyen oldalakat következetesen színezett tónusú alapra nyomtatni a könnyebb tájékozódás kedvéért. Ez esetlegesen történik meg, bizonytalanságot teremtve.

Befejezésül megemlíteném: a második kötet 293. oldalán, a szövegjelzés fölött, tévesen, nem id. Cseh Gusztáv arcképe látható. Guszti bácsi szeretetreméltó, visszafogott személyére tisztán emlékszem, hiszen éveken át megbecsült tanárom volt a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán, ahol könyvtervezést (!) és betűművészetet oktatott. A szép kiadványok iránti igényem és szeretetem megnyilatkozásai is voltaképpen az Ő szellemi testamentumából hagyományozódtak rám. Igyekeztem a tőle tanultakat kegyelettel megőrizni. Arcképének emlékével együtt.

Árkossy István